

BÖLÜM II. GÖÇ, KİMLİK ve DİASPORA

Beşeri Sermaye Kaynağı Olarak Diaspora: Almanya’da Yaşayan Nitelikli Türk Diasporası Üzerine Bir Saha Çalışması*

Adem Kalça* Atakan Durmaz**

Giriş

Türkiye’nin 2005-2015 yılları arasındaki ekonomik performansına bakıldığında, reel GSYH’nin yaklaşık yıllık ortalama %4 arttığı, kamu borç stokunun %67,7’den %36,3’e gerilediği, bütçe açığının %10’dan %3’ün altına düştüğü ve kişi başına düşen milli gelirin 4.565 ABD dolarından 9.177 ABD dolarına çıktığı görülmektedir. Aynı dönemde ihracat gelirlerinin 47 milyar ABD dolarından 152 milyar ABD dolarına, turizm gelirlerinin ise 14 milyar ABD dolarından 31,465 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu durum Türkiye’yi Avrupa Birliği Bölgesi’ndeki 6. büyük ekonomi, dünyanın ise 17. büyük ekonomisi konumuna gelmiştir. Son dönemlerde ekonomi alanında gösterilen bu ilerlemenin ardından Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun 100. Yılında denk gelen 2023 yılında dünyanın en büyük 10. ve Avrupa’nın en büyük 3. ekonomisi olma hedefini belirlemiştir. Bu doğrultuda milli gelirini 2 trilyon dolara, kişi başına düşen milli gelirini 25 bin dolara ve ihracatını da 500 milyar dolara çıkarmayı hedeflemektedir. Ancak ülkenin mevcut üretim stratejisini değerlendiren bilim insanları ve politika yapımcılar mevcut üretim sistemiyle belirlenen hedeflerin yakalanmasının son derece zor olduğunu belirtmekte ve ülkenin önündeki en önemli sorunun ARGE yatırımlarındaki ve bilgi üretimindeki yetersizlik ve üretilen bilginin ticarileştirilememesi olduğunu savunmaktadırlar.

Bu durum Dünya Ekonomik Formu tarafından yayınlanan 2015-2016 Küresel Rekabet Raporu’nda da kendisini göstermektedir. Raporda, rekabet sırasında ilk sırada yer alan İsviçre’ye rekabet üstünlüğü sağlayan en önemli faktörler, inovasyon, teknolojik olarak hazır olma durumu ve işgücü piyasasındaki verimliliğidir. İsviçre’nin bu başarısının arkasında yatan neden olarak yüksek beşerî sermaye kapasitesine sahip olması ve yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun pazarlanabilir ürün ve hizmetlere dönüştürülebilir nitelikte olması, diğer bir ifade ile sahip oldukları yüksek beşerî sermaye kapasitesini etkin olarak kullanabilmeleri gösterilmektedir (Schwab, 2016).

* Bu çalışma, TÜBİTAK Yurt Dışı Doktora Sırası araştırma Bursu (2214/A) kapsamında yürütülen çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.

* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-mail: akalca@ktu.edu.tr.

**Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi, İktisat Bölümü. Visiting Research Fellow at Stiftung Zentrון für Türkeistudien and Integrationsforschung, Duisburg-Essen University Essen E-mail: adurmaz@bayburt.edu.tr; durmaz@zfti.de

Küresel dünya piyasalarına bakıldığında emek yoğun katma değeri düşük ürün ihracatının yerini yüksek teknolojiye dayalı yüksek katma değerli ürünlere bıraktığı görülmektedir. Türkiye’de bir kilogramlık ihracatının 1,5 dolar olduğu buna karşın, Almanya’da bu değer 3,5-4 dolar olduğu, ayrıca GSYİH olarak dünyanın 17. Ekonomisi olmasına karşın küresel rekabette 45. sırada olduğu düşünülürse Türkiye’nin yeni bir ihracat stratejisine ihtiyaç duyduğu açıktır. Nitekim bu durum açıklanan 2014 yılı mart ayı dış ticaret verilerinden de görülmektedir. Bu verilere göre, Türkiye’nin belirtilen dönemde toplam ihracatı içerisinde %93,9’la en büyük paya sahip olan imalat sanayi ürünleri içinde ileri teknoloji ürünlerinin payı yalnızca %3,4’tür. 2023 hedeflerine yönelik çalışmalarda da bu problemler üzerinde durulmuş ve çalışmaların odak noktası teknoloji ve inovasyon olarak belirlenmiştir. Ancak Türkiye’deki eğitim süresinin ortalama 7,6 yıl olduğu ve 2023 hedeflerine ulaşmak için bu ortalamanın 12 yıl olması gerektiği düşünülürse, Türkiye’nin 2023 hedeflerine ulaşması için yeterli seviyede beşerî sermaye stokunun olmadığı ve bu stokun alternatif kaynaklarla artırılması gerektiği görülmektedir. Türkiye’nin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında diğer ülkelere göre beşerî sermaye çekme imkânı kısıtlıdır ancak uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliğine giderek sınırlı bir kaynak artırımına gidilebilmektedir. Ancak bu yolla elde edilebilecek beşerî sermayenin de ülkenin ihtiyacını karşılaması oldukça zor görünmektedir.

Bu noktada Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler grubunda bulunup son yıllarda özellikle bilgi ve teknoloji yoğun mal ve hizmet üretiminde önemli noktalara gelmiş olan ülkeler beşerî kaynak yaratımı bakımından Türkiye için iyi birer örnek konumundadırlar. Bu ülkelerin yakaladıkları başarının arka planına göz atıldığında, yurtdışındaki nitelikli (beşerî sermaye) nüfus potansiyelinin olduğu görülmektedir. Bu ülkeler, ekonomik büyümelerinde bu potansiyeli kullanmaya yönelik birtakım programlar uygulayarak önemli atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Beyin kazanımı stratejisi olarak adlandırılan ve genel olarak tersine beyin göçü olgusuna dayanan bu program iki farklı seçenek içermektedir. Bu seçeneklerden birincisi “Geriye Dönüş Seçeneği”, ikincisi ise “Diaspora Seçeneği”dir. Sanayi toplumu döneminde uygulanan ve genel olarak çeşitli nedenlerle ülkesini terk etmiş beşerî sermayenin anavatanına fiziksel anlamda geri dönmesini amaçlayan “Geri Dönüş Seçeneği”, ilk kez 1970’lerden 1980’lere kadar ve daha sonra da 1990’lar boyunca uygulanmıştır. Bu seçeneği uygulayan ülkeler, Diasporalardaki nitelikli işgücü grubunun ülkelerine geri dönmelerini teşvik edici politikalara yönelmişlerdir. Ancak, sadece Hindistan, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi bazı yeni endüstrileşen ülkeler bu politikadan olumlu sonuçlar almışlardır (Meyer ve diğerler, 1997: 287). Sanayi toplumunun yerini bilgi toplumuna bırakmasıyla birlikte bilgi, iletişim ve ulaşım sektörlerinde yaşanan gelişmeler ve buna bağlı olarak bu sektörlerin maliyetlerinde yaşanan azalmalar sayesinde, fiziksel geri dönüş olmaksızın dünyanın her tarafına ulaşmaktadır. Dolayısıyla bu durum yeni ve farklı bir seçeneğin, “Diaspora Seçeneği”, devreye girmesine sebep olmuştur. Diaspora Seçeneği, geleneksel beyin göçü yaklaşımına yapısal olarak farklı bir bakış açısı getirmektedir. Bu yaklaşıma göre; anavatanlarını çeşitli nedenlerle terk etmiş insanlar fiziksel anlamda buldukları ülkeleri terk etmeksizin fikirselsel anlamda anavatanlarına katkı sağlayabilirler. Dolayısıyla beyin göçü bir kayıp değil, aksine gönderen ülke açısından potansiyel bir kazançtır. Nitelikli göçmenler anavatanları açısından potansiyel beşerî sermaye kaynağı olarak görülmektedir (Meyer ve diğerler, 1997: 287). Bu yaklaşım yapısal olarak sosyal ağ yaklaşımına dayanmaktadır. Sosyal ağları kısaca bireysel ya da grup halinde kurulan

bağlar şeklinde tanımlamak mümkündür (Granovetter ve Swedberg, 1992: 9). Diaspora seçeneği yaklaşımının temel özelliği nitelikli göçmen grubunun birbirleriyle ve anavatanlarıyla bir iş birliği oluşturmaya çalışmasıdır. Bu bağlantının kurulmasıyla birlikte bu gruplar arasında ve bu gruplardan anavatanına doğru bilgi akışı sağlanabilir ayrıca bu bağlantı sayesinde nitelikli göçmenler anavatanlarına fiziksel anlamda göç etmelerine gerek olmaksızın sahip oldukları tecrübe ve bilgi birikimini anavatanlarının kullanımına sunabileceklerdir. Anavatan, nitelikli göçmenleriyle kurduğu bağlantı sayesinde bilgi ve tecrübe akışına izin verirken aynı zamanda da göçmenlerin yaşadığı ülke ile de bağlantı kurmuş olmaktadır.

Bu noktadan hareketle çalışmanın temel amacı; Avrupa Birliği Bölgesi'nde en çok Türk ve/veya Türk kökenli nüfusun yaşadığı ülke olan Almanya'da yaşayan Türk Diasporası ve içerisindeki nitelikli insan gücünün(özellikle bilimsel diasporanın) beklenti ve önerilerini araştırarak politika yapıcılara Türk Diasporası'nın beşeri sermaye stokunu arttırmada alternatif bir kaynak olup olmadığını göstererek, tersine beyin göçünü (fiziki anlamda ya da fiktisel anlamda) teşvik edecek politikalar önermeye çalışmak, aynı zamanda da ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, bilimsel diasporada yer alanların kendi aralarında ve Türkiye'deki meslektaşları ile ilişkileri, Türkiye ile olan bağları, geri dönme yönündeki eğilimleri, geri dönmeler bile Türkiye'ye destek verme yönündeki düşünceleri ve önerileri doğrultusunda Türkiye'deki ekonomik büyüme hedeflerine yönelik birtakım girişimlere destek verme potansiyeli ölçülmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte, çalışmanın kuramsal bölümünde genel olarak ortaya konulacak sonuçları ölçmek amacıyla, grubun demografik, sosyo-ekonomik özelliklerini, göç ve eğitim bağlantısını, göç nedenlerini, yurtdışında çalışma ve yaşam koşulları hakkındaki görüşlerini içeren sorular sorularak, yanıtları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın uygulanacağı grubun dağılımı tam olarak saptanamadığından dolayı, saha çalışmasında niteliksel araştırma yöntemlerinin yerine, niceliksel araştırma yönteminin temel aracı olan bir anket çalışması uygulanmıştır. Literatürdeki mevcut çalışmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanan anket Almanya'daki nitelikli Türk ve/veya Türk kökenli insanlara uygulanmıştır. Uygulamalar sonucunda elde edilen verileri değerlendirmek için SPSS programı kullanılmıştır.

Literatür Taraması

İletişim ve telekomünikasyon teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve ulaşım maliyetlerinin azalması göçmenlerin anavatanlarıyla olan ilişkilerini arttırmıştır. Bu durum 1970'ler ve 1980'lerdeki beyin göçüne karşı olumsuz bakış açısının 1990'lardan itibaren değişmesine neden olmuştur (Johnson ve Regets, 1998; Meyer, 2001). Göçmenlerin anavatanlarıyla olan ilişkilerinin artması, göç edilen ülkede kazanılan bilgi, beceri ve deneyimlerin göç veren ülkelerin ekonomik gelişiminde kullanılabileceği düşüncesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalar da genellikle göçün göç veren ülkelerin ekonomik kalkınmasına etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle göçmenlerin gönderdikleri işçi dövizlerinin göç veren ülkelerin ekonomik büyümeleri için önemli bir yabancı kaynak olabileceği ve göçmenlerin buldukları ülkelerle anavatanları arasında bir köprü vazifesi görebilecekleri bu dönemde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir (Portes, 2001; Adams, 2003; Vertovec, 2004; de Haas, 2005; Agunias, 2006). Bu dönemde, gelişmekte olan bazı ülkeler uygulamaya koydukları çeşitli politikalarla yurtdışındaki nüfuslarının geri dönüşünü teşvik etmeye çalışmışlardır. Uyguladıkları geri dönüşü

teşvik edici politikalarda başarılı olan ülkelerin ekonomik anlamda da önemli atılımlar gerçekleştirmeleri literatürde “yararlı beyin göçü” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yoon, 1992: 5). Genel olarak yararlı beyin göçü, göçmenlerle anavatanlarında kalan kişilerin arasındaki etkileşimle ilgilenmektedir. Meyer ve Brown (1999) yaptıkları çalışmada, özellikle kurulan “diaspora ağlarının” yararlı beyin göçü anlamda anavatanın hedeflediği ekonomik büyümeye önemli katkılarının olduğunu ortaya koymuşlardır. Kapur (2001) ise, çalışmasında Çin ve Hindistan gibi ülkeler dışında büyük nüfuslara sahip gelişmekte olan ülkelerin diğer ülkelere göre diasporalarından daha fazla faydalanacaklarını diğer bir ifadeyle bütün gelişmekte olan ülkelerin oluşturdukları diaspora ağlarından aynı ölçüde yararlanamayacağını ifade etmektedir. Ancak bu konu üzerinde yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, diasporadaki araştırmacıların hem anavatanlarının hem de buldukları ülkenin kültürüne ve diline hâkim oldukları için ayrıca, her iki ülkenin de eğitim sistemleri, bürokratik yapıları, politik durumları ve politikalarının potansiyel tutumları vb. konular hakkında bilgi sahibi olmaları nedeniyle iki ülke arasında iyi bir köprü olabileceklerinin altının çizildiği görülmektedir (Lowell ve Gerova, 2004; de Haas, 2006; Seguin ve diğerleri, 2006; Katseli ve diğerleri, 2006). Bu doğrultuda yapılan bazı çalışmalar ise, uluslararası göçün ve beşeri sermaye hareketliliğinin göç veren ülkelerin bilimsel ve teknolojik kapasitelerinin artmasına neden olduğunu ileri sürmektedirler (Saxenian, 2005; 2006; Agunias ve Newland, 2007; Wickramasekara, 2011; Tejada ve diğerleri, 2013). Son dönemlerde nitelikli göçmenlerin anavatanına katkılarını konu alan çalışmalar “bilimsel diaspora” adlı yeni bir aktörü ön plana çıkarmaktadırlar (Barre ve diğerleri, 2003; Seguin ve diğerleri, 2006; Tejada ve Bolay, 2010). Yurtdışında yaşayan bilim insanları ve mühendislerin organize ettiği ve anavatanlarının ya da bölgelerinin özellikle bilim, teknoloji ve eğitim alanlarında gelişmesine katkı sağlamayı hedefleyen topluluklar olarak tanımlanan bilimsel diasporalar, yapılan çalışmalarda bilgi sirkülasyonunun anavatanına doğru gerçekleşmesini sağlayan aktörler olarak görülmektedir (Foray, 2004; Seguin ve diğerleri, 2006; Tejada, 2012).

Araştırma Bulguları

Diasporanın Türkiye için alternatif bir beşeri sermaye kaynağı olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada, Diaspora nüfusunun yaklaşık yarısının yaşadığı (yaklaşık 2.859 bin kişi*) Almanya’da nitelikli diaspora üyelerinin (üniversite öğrencisi ve/veya üniversite mezunu) fikirselsel dönüş hakkındaki düşüncelerine ilişkin 1126 kişinin katıldığı bir saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Almanya’da üniversite mezunu Türklerin Diaspora nüfusu içerisindeki oranı yaklaşık %6’dır ve bu grup içerisinde kadınların eğitim seviyesinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu durum yapılan çalışmaya katılımda da ortaya çıkmıştır. Yapılan ankete katılanların yaklaşık %52’si (579 kişi) kadınlardan oluşmaktadır. Benzer durum yaş gruplarında da geçerlidir. Diasporadaki Türklerin büyük çoğunluğu 45 yaşın altındadır (%73,4). Ankete katılanların da yaklaşık %90’ı (1018 kişi) 19-45 yaş grubu arasındadır. Çalışmaya katılanların yaklaşık %53’ünün (594 kişi) üniversite, %31’inin (358 kişi) yüksek lisans ve %15’inin (174 kişi) de doktora seviyesinde olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların %40’ı (450 kişi) üniversite öğrencisi, geri kalanı ise çeşitli kategorilerde iş hayatına dâhil olmuş/olmaya çalışan kişilerden oluşmaktadır. Öğrenci

* Stiftung Zentrum für Türkeistudien und Integrationsforschung Mikrozensus 2014

statüsü dışındakiler mesleklerine göre gruplandırıldığında ilk sırada %31 ile araştırmacı ve bilim insanları (255 kişi) yer almaktadır. Araştırmacı ve bilim insanlarını %29 ile mühendisler (244 kişi), %11 ile yönetici ve iş adamları (86 kişi) ve %9 ile öğretmenler (70 kişi) takip etmektedir. Çalışmada cevap aranan sorulardan ilki nitelikli diaspora üyelerinin göç nedenidir. Nitelikli diasporaların oluşumuna yönelik diğer çalışmalara bakıldığında, nitelikli diasporaların daha çok eğitim amaçlı göçlerden oluştuğu anlaşılmaktadır (Tejada et al., 2013). Oysa ki, dünyadaki diğer diaspora örneklerinden farklı olarak Almanya'daki nitelikli Türk Diasporası ağırlıklı olarak Almanya doğumlu bireylerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Almanya'daki, nitelikli diaspora üyelerinin büyük çoğunluğunu (%61) Almanya'da doğanlar oluşturmaktadır. Bunları küçük yaşta ailelerinin Almanya'ya göç edenler (%14) ve yurtdışında eğitim almak isteyen (%14) izlemektedir. Araştırmada cevap aranan bir başka soru ise nitelikli diaspora üyelerinin işgücü piyasasındaki durumları ve Almanya'da edindikleri kazanımlardır. Nitelikli diaspora üyelerinin Almanya'da elde ettikleri bu kazanımları 4 başlık altında değerlendirmek mümkündür. a) dil becerisi, b) yerel örgütlere katılım, c) Almanya'daki hayat şartlarından memnuniyet ve d) Almanya'daki çalışma koşullarından memnuniyet. Yapılan çalışmaya katılanların %92'si Almanca, %91'i Türkçe ve %67'si de İngilizce konuşma, yazma ve anlama becerisi için kendilerini iyi ya da çok iyi olarak görmektedirler. Bu sonuçlara göre, diasporadaki nitelikli topluluğun diğer topluluklarla iletişimi arasında dil sorununun olmadığı söylenebilmektedir. Diaspora üyelerinin yerel örgütlere katılım durumlarına bakıldığında, yerel örgütlere ilginin orta seviyede olduğu görülmektedir. Buldukları toplumda yerel bir örgüte katılmış olanların oranı %54'tür. Nitelikli diaspora üyelerinin çok azının (yalnızca %10,3) diasporik bir örgüte katıldığı da yapılan araştırmada ortaya çıkan bir başka sonuçtur. Almanya'daki yaşam koşullarından memnuniyete ilişkin diasporadaki nitelikli insanların genel bakışının olumlu olduğu, özellikle yaşam koşulları ve sosyal imkânların çok iyi olduğu çalışma sonuçlarından ortaya çıkmaktadır. Diğer dokuz faktörle karşılaştırıldığında ise en olumsuz durum olarak dışlanma etkisi ve çalışma/oturum izni konuları gösterilmektedir. Aynı durum katılımcıların işgücü piyasasına ilişkin görüşlerinde de geçerlidir. Genel olarak çalışma koşullarından memnun olan katılımcıların diğer faktörlerle kıyaslandığında yabancı olarak kariyer yapma imkanı durumunu olumsuz olarak görmektedir. Diasporaların anavatanlarının ekonomik gelişimine katkı yapmakta kullandığı/kullanabileceği pek çok farklı yöntem söz konusudur (Kapur, 2010). Ancak bu yöntemleri genel olarak 2 başlık altında toplamak mümkündür: Finansal yöntemler ve bilgi transferi.

Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında, çeşitli nedenlerden ötürü Diasporadan Türkiye'ye gönderilen işçi dövizlerinde bir azalma eğilimin olduğu bilinmektedir. Nitelikli yapılan çalışmada da bu durum bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Ankete katılanların yaklaşık %32'si son bir yıl içinde Türkiye'ye para gönderdiğini söylemiştir. Türkiye'ye para gönderenlerin neredeyse tamamı bu parayı aile bireylerine gönderdiğini beyan ederken, bunların %60'ı, 1000 Euro'dan daha az miktarda para göndermiştir. Para transferi en çok günlük harcamalar (%43) için gerçekleştirilmişken, bunu hayırseverlik (%42) ve eğitim masraflarını karşılamak (%23) gibi nedenler takip etmiştir. Diasporadan Türkiye'nin ekonomik gelişmesine katkı sağlamanın bir başka yolu da Türkiye'ye çeşitli yöntemlerle (mesleki örgütlere katılım, kısa süreli ziyaretler, seminerler, projeler vb.) bilgi transferi gerçekleştirmektir. Bu açıdan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, çalışmaya

katılanların çoğunlukla Türkiye'deki insanlarla kişisel işleri ve siyasi konuları tartıştıkları görülmekle birlikte, iş ve iş birliği fırsatları hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerdeki yatırım ve eğitim olanakları gibi konuların da yoğunlukla konuşulduğu görülmektedir. Bilim insanları, mühendisler ve diğer nitelikli iş gruplarının bir araya getirildiği bir diaspora bilgi ağının anavatana bilgi transferi konusundan önemli bir etkisinin olduğu daha önce yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Meyer, 2011). Ancak bu noktada Türk Diasporasının birtakım sorunlar yaşadığı söylenebilir. Nitekim çalışmaya katılanların yalnızca %7'si (77 kişi) Türkiye'de çalışma alanıyla ilgili herhangi bir örgüte üyedir. Ve bu durumun nedeni olarak Türkiye'de güvenilir bir yapı bulmada yaşanan sorunlar ve uygun çalışma koşullarının sağlanması konusunda yaşanan sıkıntılar gibi bazı durumları neden olarak göstermektedirler. Katkı sağlamakta kullanılabilecek üçüncü yöntem, sahip olunan sosyal birikimi çeşitli şekillerde (ziyaretler, geri dönüş ya da uzaktan iletişim vb.) anavatana transfer etmek şeklindedir (Levitt, 1998). Katılımcıların yalnızca %4,5'i siyasi bir partiye üye olmasına karşın, Türkiye'deki sosyal ve siyasi durumu diğer insanlarla tartışmaların oranı %55'dir.

Diasporadaki nitelikli bireylerin anavatana geri dönüş konusundaki düşünceleri tipik bir diaspora topluluğu özelliği göstermektedir. Çift kültürlülüğün ortaya çıkardığı durumlardan birisi olan anavatana aidiyet hissi Türk Diasporasındaki nitelikli bireylerde de görülmektedir. Çalışmaya katılanların %40'ı gelecekte bir gün Türkiye'ye dönmeyi düşünmektedirler. Ancak bu düşüncenin pek çok kişi için duygusal kaynaklı olduğu gelecek beş yılda Türkiye'ye dönmeyi düşünenlerin oranının %13 olmasından anlaşılmaktadır. Geçmişte diaspora ve anavatan arasında göç konusu ön planda olmasına karşın çalışmanın sonuçlarına göre, diasporadaki bireyler açısından bu duruma alternatiflerde geliştirilmeye başlamıştır. Nitekim çalışmaya katılanların %8'i gelecek beş yıl içinde başka bir ülkeye gitmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Geri dönüş konusu fikiysel açıdan değerlendirildiğinde ise, çalışmaya katılanların %86'sı Türkiye'nin ekonomik gelişmesine fikiysel anlamda katkı sağlamak istediğini belirtmiştir. Bu sonuç, Türk Diasporasının ihtiyaç duyulan beşeri sermaye için Türkiye açısından alternatif bir kaynak olabileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Öneriler

21. yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin iletişim ve ulaşım sektörlerine olan yansımaları bilginin mesafe tanımaksızın yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum, bilgi yoğun ürünler üreterek uluslararası ticarete payını arttırmaya çalışan ülkelerin bu bilgiyi kendi ülkelerine çekmek için rekabet etmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla ülkelerin 21. Yüzyıldaki rekabetleri beşeri sermaye stoklarını artırma noktasına odaklanmaktadır. Bu rekabetten daha kazançlı çıkmak için bazı ülkeler sahip oldukları sosyal ve ekonomik avantajı kullanmaktadırlar. ABD, Almanya, İsviçre gibi ülkeleri bu gruba örnek olarak göstermek mümkündür. Bazı ülkeler ise, sahip oldukları nitelikli diasporalarına yönelmişlerdir. Çin, Hindistan, G. Kore de bu gruba örnek ülkeler olarak gösterilebilir. Diasporalarını ekonomik gelişmelerinde etkili bir şekilde kullanan bu ülkeler, dünya genelinde yaklaşık 6 milyon diaspora nüfusuna sahip olan Türkiye açısından önemli birer örneklerdir. Bu ülkelerin sahip oldukları diasporaları ekonomik gelişmelerinde ihtiyaç duydukları beşeri sermaye için alternatif bir kaynak olarak görmeleri ve bu kaynağı temel alan politikalar geliştirmeleri sonucunda ekonomik anlamda önemli atılımlar gerçekleştirdikleri yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Türk Diasporası da her ne kadar kavramsal olarak son birkaç yıldır literatürdeki tartışmalarda yer alsada

diasporanın Türkiye Ekonomisi 'ne katkısı 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1960'lı yılların başından 2000'li yıllara kadar diasporadan gönderilen işçi dövizleri Türkiye'nin ödemeler bilançosu dengesine önemli bir katkı sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin dış ticaretinde ilk sıralarda Almanya başta olmak üzere diaspora nüfusunun yoğun olduğu ülkelerin yer alması da diasporanın Türkiye ekonomisine katkısını gözler önüne sermektedir. Diasporaların anavatanlarına yalnızca finansal değil, fikrîsel anlamda da önemli katkıların olduğu yukarıda bahsedilen ülke örneklerinden anlaşılmaktadır. Bu anlamda, Türk Diasporasındaki nitelikli bireylerin de Türkiye'nin ekonomik gelişimine fikrîsel anlamda katkı sağlamaya istekli oldukları yapılan çalışmanın sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Diasporaya yönelik projeler ve ortak çalışmaların sayısının artırılması ve daha geniş kitlelere ulaşacak şekilde tanıtımın yapılması, diaspora ile anavatan arasındaki iletişimin geliştirilmesi, kamuoyunun Türk Diasporanın sahip olduğu potansiyel hakkındaki farkındalığının artırılması ve diasporaya yönelik bilimsel çalışmaların sayısının artırılması gibi çalışmalar yapılarak Diasporanın Türkiye ekonomisinin gelişimine fikrîsel anlamda da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adams, R. (2003). International Migration, Remittances and The Brain Drain: A Study of 24 Labor-Exporting Countries. *Policy Research Working Paper 3069*. World Bank.
- Aguias, D., R. (2006). Remittances and Development: Trends, Impacts and Policy Options: A Review of the Literature. *Migration Policy Institute*. World Bank.
- Aguias, D., R., & Newland, K. (2007). Circular Migration and Development: Trends, Policy, Routes and Ways Forward. *Migration Policy Institute*. World Bank.
- Barre, R., Hernandez, V., Meyer, J.-B. & Vinck, D. (2003). Scientific Diasporas: How Can Developing Countries Benefit from Their Expatriate Scientists and Engineers? *Institute De La Recherche Pour Le Developpement*. Paris.
- De Haas, H. (2005). International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts. *Third World Quarterly*, 26(8), 1269-1284.
- De Haas, H. (2006). Engaging Diasporas: How Governments and Development Agencies Can Support Diaspora Involvement in The Development of Origin Countries. *International Migration Institute*. University of Oxford.
- Foray, D. (2004). *Economics of Knowledge*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Granovetter, M., & Swedberg, R. (1992). *The Sociology of Economic Life*. Westview Press.
- Johnson, J., & Regets, M. (1998). International Mobility of Scientists and Engineers to The United States: Brain Drain or Brain Circulation. *Issue Brief 316*. National Science Foundation.
- Kapur, D. (2001). Diasporas and Technology Transfer. *Journal of Human Development*, 2(2), 265-286.
- Katseli, L., Lucas, R., & Xenogiani, T. (2006). Effect of Migration on Sending Countries: What do We Know? *Working Paper 250*. OECD Development Centre.
- Lowell, L., & Gerova, S. G. (2004). Diasporas and Economic Development: State of Knowledge. *Institute for The Study of International Migration*. Georgetown University.
- Meyer, J., B. (2001). Network Approach Versus Brain Drain: Lessons from Diaspora. *International Migration*, 39(5), 91-110.

Meyer, J., B., v.d. (1997). Turning Brain Drain into Brain Gain: the Colombian Experience of The Diaspora Option. *Science, Technology and Society*, 2, 285-317.

Meyer, J., B., & Brown, M. (1999). Scientific Diasporas: A New Approach to The Brain Drain. *Management of Social Transformations Discussion Paper No.41*. UNESCO.

Portes, A. (2001). The Debates and Significance of Immigrant Transnationalism. *Global Network*, 1(3), 181-194.

Saxenian, A. (2005). From Brain Drain to Brain Circulation: Transnational Communities and Regional Upgrading in India and China. *Studies in Comparative International Development*, 40(2), 35-61.

Saxenian, A. (2006). *The New Argonauts: Regional Advantage in A Global Economy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Seguin, B., State, B., Singer, L., P.a. & Daar, A. S. (2006). Scientific Diasporas as an Option for Brain Drain: Re-circulating Knowledge for Development. *Int. J. Biotechnology*, 8(1/2), 78-90.

Tejada, G. & Bolay, J., C. (2010) *Scientific Diasporas as Development Partners: Skilled Migrants from Colombia, India and South Africa in Switzerland Empirical Evidence and Policy Responses*. Bern: Peter Lang.

Tejada, G. (2012). Mobility, Knowledge and Cooperation: Scientific Diasporas as Agents of Development, *Migration and Development*, 10(18), 59-92.

Tejada, G., Varzari, V. & Porcescu, S. (2013). Scientific Diasporas, Transnationalism ve Home-Country Development: Evidence from A Study of Skilled Moldovans Abroad. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13(2), 157-173.

Schwab, Klaus (2016). The Global Competitiveness Report 2015-2016. *World Economic Forum*. Geneva.

Vertovec, S. (2004). Migration Transnationalism and Modes of Transformation. *International Migration Review*, 38(3), 970-1001.

Wickramasekara, P. (2011). Circular Migration: A Triple Win or A Dead End?. *ILO*. Genova.

Yoon, B.-S., L. (1992). Reverse Brain Drain in South Korea: State-led Model. *Studies in Comparative International Development*, 27(1), 4-26.